

Jus Canonicum In V. Libros Decretalium Distributum

novâ Methodo explicatum, Omnibus Capitulis Titulorum (qui in Antiquis, & novis Libris Decretalium continentur) promiscuè & confusè positis, in ordinem doctrinæ digestis. Adjunctis Aliis Quæstionibus Connexis, Quæ Ad Plenam Cujusque Tituli, Aut Materiæ Cognitionem, Et Expositionem Pertinent. ...

Respondens Libro Quarto Decretalium : In Quo De Sponsalibus, Et Matrimoniis, & quae eis annexa sunt, agitur, eadémque plenè, & theoricè explanatur, & declarantur ...

Pirhing, Ehrenreich

Dilingae, 1678

Titulus. XV. De Frigidis, & maleficiatis, & impotentia coeundi.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-98293](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-98293)

et consensus, quam sententiam probabilem censet Tanner. tom. 4. dis. 8. q. 4. dub. 6. n. 112. quia cum hoc sit correctum per Concilium in sponsalibus irritis, videtur quoque in matrimonio rato irritum id esse correctum; quandoquidem & olim impedimentum illud in hoc casu non nisi ex eo colligebatur, quod de sponsalibus in simili erat constitutum in c. un. de sponsal. in 6. Veruntamen certissimum est, ut ait Sanch. l. 7. de matr. dis. 70. n. 5. id non esse correctum, adeoque ex matrimonio rato irritum ex quacunque causa, præterquam ob defectum consensus oriri hoc impedimentum, ut constat ex Bulla Pij V. supr. cit. & hinc non oritur hoc impedimentum, si matrimonium sit irritum ob metum cadentem in virum constantem, adeoque ob defectum liberi consensus: vel ob errorem personæ, quia etiam est nullum ex defectu consensus, Sanch. c. l. n. 9. & 10.

Inferitur 2. Nec oritur hoc impedimentum, quando matrimonium est clandestinum, quia deest præsentia Parochi, & duplicis testis; nam tale matrimonium non habet formam, & figuram matrimonii, quæ post Concilium Tridentinum est consensus præstitus coram Parocho, & testibus, & secundum probabilior sententiam, nec vim sponsalium habet, Sanch. cit. loc. n. 13.

Inferitur 3. Si Titius init sponsalia cum Caja, cum qua postea Sempronius frater Titii matrimonium de præsentia contraxit, non tamen consummavit, matrimonium hoc posterius Caje cum Sempronio irritum, ob impedimentum publicæ honestatis, ex prioribus sponsalibus cum Titio fratre ortum. Et quamvis matrimonium irritum inducat impedimentum matrimonii validè contrahendi

ex parte utriusque conjugis, intra quartum gradum non tamen inducit impedimentum publicæ honestatis cum sponso, cui prius fides data est, adeo Titius poterit adhuc Caje ducere (quamvis teneatur, cum hæc fidem sponsalium fregit), alius consanguineus Sempronii eam ducere non poterit: quia posterior desponsatio de præsentia contrahitur, & non recipit vim reciprocæ irritandi præcedentium sponsalium, per quæ infirmatum fuit posterius matrimonium, Sanch. l. 7. dis. 68. n. ult. Quod si Sempronius frater Titii postea cum Caja matrimonio consummasset, cum neutra posset illud validè trahere: non cum priore, ob impedimentum publicæ honestatis surgens ex copulâ cum sorore habita cum posteriore, ob impedimentum publicæ honestatis ex sponsalibus validè contractis cum eadem sorore, Sanch. cit. dis. 68. n. 24. Tanner. cit. dub. 4.

Inferitur 4. Si Petrus absolute sibi duxerit Annam, & postea carnaliter cognoscit sororem Barbaram, neutram potest ducere in uxorem, primam, ob impedimentum publicæ honestatis non secundam, propter impedimentum consanguinitatis cum Barbara. Similiter si Titius frater carus est cum Caja, & postea sponsalia contraxit Seja sorore ejus, neutram habere potest, ob utraque impedimenta. An autem ex matrimonio rato inito sub conditione de futuro honestatis contingenti, oriatur hoc impedimentum, Sanch. libr. 7. de matr. dis. 70. n. 20. Porro utrum impedimentum publicæ honestatis ortum, & non solummodo ex matrimonio rato, & non consummato jure solum humano est introductum.

T I T V L V S XV.

DE FRIGIDIS, ET MALEFICIATIS
ET IMPOTENTIA COEUNDI.

Pro explicatione Rubricæ hujus Tituli notandum 1. impotentia alia est ad prolis generationem, quæ si sola sit, matrimonium non impedit, nec dirimit. Alia verò est impotentia ad copulam carnalem perfectam, per quam scilicet cum penetratione vasis feminei, intra illud semen immittitur: sive ea impotentia proveniat ex causa naturali, & intrinseca, ut frigidity in viro, aut etiam nimia caliditate (ob quam, vel omnino seminare non possit, vel non possit penetrare vas femineum, & in illud semen immittere: vel nimis propere emittat semen, extra vas muliebri) vel id ex arctitudine femineæ proveniat, ob quam non possit semen intra vas recipere; sive impotentia talis proveniat ex causa extrinseca, & accidentaria, v. g. morbo: vel proveniat ex maleficio diabolico, quod utrique sexui commune esse potest, aut ex castratione, quæ viris est peculiaris, Sanch. l. 7. de matrim. dis. 92. num. 1.

Notandum 2. Impotentia hæc ad copulam carnalem, alia est perpetua, alia temporalis. Perpetua

tua dicitur, quæ arte medicâ, aut sine miraculo per consuetos Ecclesiæ Exorcismos, vel incantationem, vel incantationem, vel periculo vitæ, aut etiam sine damno corporis, tolli non potest, adeoque censetur non posse. Temporalis impotentia est, quæ peccato, aut gravi periculo, seu damno corporis, tolli potest, ut colligitur ex c. Fraternitas 6. ibi: præter divinum miraculum, per opus hominis absque corporis periculo removeri potest. h. 1. 1. impotentia perpetua, alia est absoluta, quæ est cujusvis personæ impedit copulam carnalem alia respectiva, quæ tantum respectu certæ personæ impedit, qualis communiter est in maleficiis respectu hujus, aut illius tantum, vel aliquo similibus, Sanch. c. l. Denique alia impotentia ad copulam præcedit matrimonium, alia sequitur, & supervenit.

§. I.

Quinam sint impotentes ad matrimonium contrahendum, vel non?

II. De his agitur in c. *Quod Sedem*, 2. h. r. Ubi generatim dicitur: sicut puer, qui non potest redere debitum (conjugale) non est aptus conjugio: sic qui impotentes sunt (ad copulam carnalem) minime apti sunt ad contrahendum matrimonium. Ubi notandum 1. Varii sunt modi impotentiae ad copulam, tam ex parte viri, quam mulieris. Nam primò quædam est simpliciter talis, ut notat Tanner. tom. 4. dif. 8. q. 4. dub. 8. n. 133. tum ex parte viri, quando intra vas naturale mulieris seminare non potest, licet fortè id perrumpere valeat, ut fit quandoque in spadonibus, & Evnuchis; vel etiam extra illud, sine penetratione semen emittere: tum etiam ex parte mulieris, si tam arcta sit, ut semen virile nullo modo possit recipere. Alia est impotentia secundum quid, quando vir ob debilitatem non potest penetrare vas naturale femine, licet post apertum claustrum virginali, in eo possit seminare; ex parte femine verò, quando seminare non valet, vel ob ejus arctitudinem à viro deflorari non potest, licet ea alioquin apta sit ad concubitum cum viro. Aliqui tamen aliter hanc utramque impotentiam explicant.

Notandum 2. Impotentia ex parte causæ, ex qua oritur, est triplex, quædam oritur ex naturali constitutione, seu complexione, quæ in viris propriè dicitur frigiditas, & in feminis arctitudo: quædam provenit ex accidente extrinseco, nempe per sectionem, vel abscissionem membrorum genitalium, vel ex maleficio Diabolico; Tanner. c. l. num. 135.

III. Hinc sequitur 1. Evnuchos, seu spadones, qui à natura carent utroque testiculo, & castrati, qui ex accidenti habent hoc vitium, non posse validè contrahere matrimonium, quia non possunt emittere verum semen, pro quo citatur propria Bulla Sixti V. anno 1587. edita, apud Sanch. l. 7. de matr. dif. 92. n. 17. Neque etiam satisfacere possunt fini secundario matrimonii, qui est remedium concupiscentiæ, quia hoc est finis matrimonii habitum non per quamcunque copulam, sed per copulam suapte naturam aptam ad generationem.

Sequitur 2. Hermaphroditos validè contrahere posse matrimonium, ita ut in quibus prævalet sexus virilis, cum feminis: in quibus sexus femineus, cum viris contrahere possint, quia sunt verè potentes ad usum matrimonii, & matrimonium, juxta alium sexum, contractum jure naturæ irritum foret, quia inter personas ejusdem sexus initum esset; si enim prævaleat sexus femineus, reputatur femina, & tamen ducit feminam, ac si vir esset: & si prævaleat sexus virilis, reputatur vir, & tamen infat feminam nubit viro, Sanch. l. 7. dif. 106. n. 4. & 5. Quod si uterque sexus in hermaphrodito est æqualis; tunc talis æquè vir, ac mulier est judicandus, cum nulla ratio urgeat, ob quam magis hujus, quam illius sexus esse censeatur. Quare tunc eligere pot-

est, juxta qualem sexum matrimonio jungi velit, num tanquam vir, an tanquam femina, quæ electione semel facta, non potest postea altero sexu uti, Sanch. c. l. n. 1. Judicium verò, quis sexus prævaleat, est penes Matronas peritas, vel Medicos, Sanch. c. l. num. 2.

IV. Sequitur 3. Senes etiam decrepitos posse inire matrimonium, si nullo alio impedimento, præter senectutem, laborent, tum quia possunt exercere perfectum actum conjugalem, & verum semen emittere intra vas, etsi per accidens impeditum, & infecundum: tum quia defectus caloris potest arte medicâ in iis subinde restaurari, ita ut etiam prolem interdum suscipiant: tum denique quia id satis usus probat Ecclesiæ admittentis senes passim ad matrimonia ineunda, idque in humanitatis solatium, c. *Nuptiarum*, 41. caus. 27. q. 1. Sanch. l. 7. dif. 92. n. 19. ubi tamen n. 24. id limitat, nisi senes sint adeo exhausti, ut omnino impotentes sint ad habendam copulam, nec judicio Medicorum juvari possint, cum nihil referat, si ex natura, si ex accidenti, impotentia perpetua confurgat; tales enim non possunt ad copulam sibi impossibilem obligari.

Sequitur 4. Steriles quoque validè contrahere matrimonium, ut probat etiam usus Ecclesiæ in senibus, quorum semen est ut plurimum sterile. Ratio est, quia licet tale matrimonium frustreretur sine primario, qui est prolis generatio, adhuc tamen obtinet finem secundarium, qui est remedium concupiscentiæ, interveniente verâ copulâ, Sanch. c. l. num. 26.

V. Sequitur 5. Mulieres, quæ non possunt parere, sine vitæ periculo, vel nonnisi sexum mortuum, validè contrahere matrimonium, si aliâs aptæ sint ad copulam, quæ adest obligatio, & traditio potestatis corporum ad copulam perfectam, adeoque tota essentia matrimonii. Ex quâvis mulieri scienti hunc defectum in pariendo illicitum sit nubere, ob vitæ periculum, quod vitare tenetur, si commodè potest (nisi graves pateretur tentationes carnis, præsertim cum periculo iis succumbendi, Coning dif. 31. de Sacram. dub. 7. n. 86.) non tamen ideo irritum est matrimonium, quia satis est, copulam secundum se, & suapte naturam esse licitam, tametsi ex aliquo accidenti fiat illicita, ut patet in eo, qui voto castitatis ligatus contrahit matrimonium, Sanch. cit. dif. 92. n. 28. ubi tamen etiam oppositam sententiam fatetur probabilem. Neque tali casu fit injuria proli, quæ mortua edenda putatur, quia hoc est præter intentionem conjugum, quæ jure suo untur, Coning c. l. n. 85.

VI. Sequitur 6. Etiam in articulo mortis constitutum posse contrahere matrimonium, quia potentia generandi adhuc perseverat, etsi sit pro hoc tempore per accidens impedita, ut in actum deduci non possit. Idque confirmatur ex usu Ecclesiæ, quæ permittit, ut quis in hoc articulo ducat concubinam: & quia propositum evitandi generationem, & debitum non reddendi non irritat matrimonium, si in pactum non deducatur, Sanch. l. 7. dif. 105. n. 3.

§. II.

An, & qualis impotentia cœundi dirimat matrimonium?

VII. ASSERTIO I. Impotentia perpetua ad copulam, & generalis respectu omnium, quæ arte medicâ, sine miraculo, aut peccato, aut gravi corporis periculo, vel damno, tolli non potest, sive ex natura, sive ex alia extrinseca causa oriatur, si præcedat matrimonium, dirimit illud jure naturæ, *Sanch. l. 7. de matr. dis. 92. n. 2. & dis. 98. n. 2.* Ratio est, quia de intrinseca ratione, & essentia matrimonii est obligatio, seu traditio potestatis corporis ad usum, seu copulam conjugalem, at qui absolute, & perpetuo impotens est ad copulam, non potest se obligare ad dandum, vel tradendum corpus potens ad copulam, impossibile enim nulla est obligatio, *Reg. 185. ff. de R. Jur. & nemo potest alteri tradere potestatem ejus rei, quam nullo modo habet, Reg. Jur. 80. in 6.* quæ ratio etiam probat, per hujusmodi impotentiam ad copulam, jure naturali dirimi matrimonium.

VIII. Porro quod dictum est, impotentiam perpetuam ad copulam conjugalem dirimere matrimonium subsequens, id extenditur, ut procedat, si ve ea perpetua impotentia in contrahentibus cognita fuerit, sive ignorata, ita ut in utroque casu matrimonium sit irritum, quia ea conjunctio repugnat mutui corporum traditioni ad usum conjugalem, in quo essentia matrimonii consistit, cum enim usus ille sit impossibilis, non potest dari obligatio ad illum, ex verissima sententia apud *Sanch. l. 7. de matr. dis. 97. n. 2.* Et hinc si quis scienter contrahat matrimonium cum muliere ætate, vel aliâ impotente ad copulam, separari quidem non debent, matrimonium tamen irritum est, prout statuitur in *c. Consultationi. 4. h. r.* Ubi cum Lucius III. consultus fuisset, utrum si femina clausa, sive impotens, ut commisceri maritis nequeant, possint matrimonium contrahere? Respondet Papa, quod licet videatur incredibile, quod aliquis cum talibus contrahat matrimonium, Ecclesia tamen Romana consuevit in similibus judicare, ut si non possint eas habere ut uxores, habeant ut sorores.

IX. Notandum 1. Impotentia perpetua utriusque conjugis nota dirimit matrimonium cum omnino impotente ad copulam, quia non potest consistere validum matrimonium, quando cessat causa institutionis matrimonii, eò quod nec propter spem proles, nec ad evitandam fornicationem, potest dici tale matrimonium contrahi; ideòque si potens, qui prius scienter cum impotente contraxit matrimonium, postea contrahat cum alia, hoc cum secundâ initum tenet, quia prius ipso jure nullum fuit, non obstante obligatione ad cohabitandum cum prima, tanquam cum sorore: sicut qui contraxit sponsalia cum minore septennio, licet sit obligatus expectare, donec pervenerit ad majorem ætatem, seu pubertatem, si tamen cum aliâ matrimonium iniit, hoc tenet, *c. De illis. 7. de despons. impub.* Præterea tenetur is, qui scienter contraxit matrimonium cum impotente, semper illam alere. Quod si

periculum sit fornicationis, ex parte potentioris Ecclesia illi dare licentiam cum alia contrahere matrimonium, cum prius matrimonium non sit validum, ita tamen ut obligatus sit subministrare priori impotenti necessaria alimenta, *Abb. l. 1. Alex. de Novo n. 2. & 3.*

Notandum 2. Quando in hoc cap. dicitur, *les; quas non possunt habere tanquam uxores, habere sorores;* id ita intelligendum est, quod casti debent simul commorando, tanquam frater, & soror, abstinere ab omni carnali commercio opere, sicut veri conjuges possunt promittere continentiam, & sic simul commorari; quod verum quando quis scienter contrahit cum impotente, cui si ignoranter, quia tunc non tenetur illam re sororis loco, sed licet potest petere separationem matrimonii, saltem quoad torum, ut docet communiter DD, apud *Alex. de Novo hic n. 2. & 3.*

X. ASSERTIO 2. Impotentia perpetua respectiva tantum dirimit matrimonium cum respectu quorum est, non autem respectu aliorum, *Sanch. l. 7. de matr. dis. 93. n. 3.* Ratio est, quia matrimonium respicit individuum, & determinat personam, cum qua matrimonium incedendum, ergo quis respectu hujus, vel illius personæ impotens, respectu aliarum verò potens, non est subijctus obligationi ad copulam cum hac, vel illa personâ, sicut verò possibilis cum aliis; ergo poterit contrahere matrimonium cum illa certa persona, poterit verò cum aliis, respectu quorum est ratio dirimendi illud.

XI. ASSERTIO 3. Temporalis impotentia quæ per licita, & ordinaria media, sive spirituales, sive naturalia, tolli potest, non dirimit matrimonium subsequens, *c. Fraternitatis. 6. Vers. igitur. h. r. Tann. cit. dis. 8. q. 4. dub. 8. n. 140.* quia tales non sunt absolute impotentes ad copulam conjugalem, ad quem se mediâ obligant, sed tantum ad tempus, ergo possunt in ordine ad futurum, potestatem sui corporis tradere: & quod omnino, ac perpetuo inhabilis ad solvendum, etiam inhabilis ad promittendum: potest tamen in præsentem solvendo non est, ad solvendum in futuro, si spes sit fore in futurum solvendo.

XII. ASSERTIO 4. Si mulier, quæ cum impotente contraxit matrimonium, per miraculum sanetur, matrimonium prius contractum non est irritum, nisi per novum consensum illa denuo contrahat. Aliud est, si mulier post consecrationem sit reddita impotens, & per ordinem Ecclesiæ exorcismos, postea sanetur: nam hoc ipso apparet, temporalem tantum fuisse impotentiam, matrimonium ab initio fuisse validum, *Lep. 10. p. 4. c. 11. n. 2.*

§. III.

Referuntur, & explicantur varii casus in specie, in quibus propter impotentiam cœundi, matrimonium solvitur, vel separatur, aut non separatur.

XIII. De his agit in pluribus capitulis

Tituli. Et in primis in c. *Accepisti*. 1. h. t. refertur, quod cum quidam accepisset aliquam in uxorem, eique per mensem, vel per tres, vel etiam per annum cohabitasset, asseruit, se frigiditate naturæ impediri, quominus possit illam, vel aliam mulierem cognoscere, ideoque petebat se ab illa separari. Unde hic statuitur, quod si ipsa mulier idem affirmat, idque probari potest per rectum, & verum iudicium (quod quale sit, infra dicitur) statim à se invicem separari debent, ita tamen ut si vir aliam postea in uxorem duxerit, reus sit perjurii (quia vinculum matrimonii Jure Divino est indissolubile, *Matth. c. 19.*) & ad priorem uxorem, post perfectam penitentiam, redire debeat. Si vero ipsa prior uxor post annum, & dimidium, ad Episcopum, vel ejus Missum, sive Officialem provocavit, dicens, quod eam vir suus non cognoscere potuit: hic verò id neget, & contrarium asserat, ei credendum est, cum sit Caput mulieris, cur enim ipsa tam diu tacuit, cum facili, & intra breve tempus, scire potuerit, an sit aptus ad copulam. Porro si prior uxor ab initio post mensem, vel duos, proclama- vit ad Episcopum, dicens virum esse frigidum, seu impotentem, idque probari possit per rectum iudicium, separari potest, ipsaque si velit, alteri nubere.

XIV. Pro declaratione hujus cap. notandum 1. Vir potest proclamare, & petere separationem matrimonii, propter impedimentum impotentie, etiam ex sua persona proveniens, interest enim sui, ut separetur, si non est verum matrimonium inter eos, ne teneatur ad onera matrimonii, *Alex. de Nevo hic n. 1.*

Notandum 2. Si mulier fateatur impedimentum impotentie, & vir neget, nec illa ab initio proclamavit contra matrimonium, non est audienda, sed fides habenda viro asserenti, se consummasset matrimonium, prout sumitur ex hoc cap. ubi duplex ratio redditur, quia tunc duæ præsumptiones concurrunt contra mulierem, una, eò quod tardè proclamavit: altera, quia vir, qui ejus caput est, affirmat, se illam cognovisse, ideoque ipsi potius credendum, *Abb. hic n. 5. & Alex. de Nevo n. 7. in fine, Sanch. l. 7. de matr. disp. 109. n. 2.*

Notandum 3. Si mulier, quæ tempore matrimonii virgo erat, statim, id est, post mensem, vel bimestre, reclamet, allegando impotentiam viri, audiri debet, quamvis vir illam neget, & si illa probetur per rectum iudicium, dissolvitur matrimonium, prout expressè habetur in *cit. c. 1. h. t. Sanch. c. l. n. 16.* quæ ex infra dicendis magis patebunt.

Notandum 4. Soli confessioni mariti, & uxoris asserentium impotentiam non statim, nec creditur contra matrimonium, sed alia probatio requiritur, ut possit fieri separatio, *Alex. de Nevo hic n. 3.* de quo infra. Ratio est, quia dissolutio matrimonii semel contracti non pendet ex voluntate contrahentium: creditur autem viro, & mulieri, si stent, seu confiteantur pro matrimonio inter se contracto, c. 2. de elandest. despons.

Neque verò obstat, quod in c. *Laudabilem*. 5. h. t. ad cognoscendam frigiditatem requiritur triennium cohabitationis inter conjuges, quo transacto, per justum iudicium separatur matrimonium: in hoc au-

tem c. separatio fieri potest, vel statim, vel non multò post. Nam prius cap. loquitur de casu, quo nulla extant signa urgentia frigiditatis in viro; tunc enim opus est triennio cohabitationis inter conjuges; at verò quando præter confessionem conjugum, adfunt urgentia indicia frigiditatis, tunc possunt conjuges statim, ante lapsum triennii, à se invicem separari, dummodo juramento suo, & propinquorum id confirmant, *Abb. hic num. 5.* prout mox magis declarabitur.

XV. Secundò in *cit. c. Laudabilem*. 5. h. t. cum quæsitum fuisset ex Cælestino III. quantum tempus dandum sit frigidis ad experiendum copulam conjugalem, is respondit, ut à tempore celebrati conjugii, si frigiditas prius probari non possit, cohabitent per triennium, dando operam carnali copulæ: quo elapso, si simul cohabitare noluerint, juxta Decretum Gregorii (ad Joannem Ravenatensem Episcopum, & habetur in c. *Quod autem*. 1. *caus. 33. q. 1.*) & mulier per justum iudicium (id est, per testes, vel aspectum corporis, *Gl. hic V. Iustam*) de viro probare potuerit, quod cum ea coire non possit, nubat alij: quod si ipse vir accepit aliam, separentur (propter naturalem frigiditatem, secus si propter maleficium, c. *ult. cit. caus. 33. q. 1. Gl. hic V. Separentur*) Si verò ambo simul esse consentiant, vir eam, etsi non ut uxorem, saltem ut sororem habeat. Sin autem ambo confiteantur, quod nunquam se invicem cognoverint, cum septima manu propinquorum (c. 2. *cit. caus. 33. q. 1.*) vel vicinorum bonæ famæ, si propinqui deficiant, tactis SS. Evangelij, uterque juret, quod nunquam una caro per copulam carnalem effecti fuerint: & tunc mulier potest ad secundas nuptias transire. Verùm si vir aliam duxerit, tunc hi, qui juraverunt (scilicet vir & uxor) rei perjurii tenentur, & perfecta penitentia, cogendi sunt redire ad prius connubium, si propter frigiditatem sunt separati, *Gl. fin. hic.*

XVI. Pro explicatione hujus cap. notandum 1. quando non constat de impedimento frigiditatis, vel alterius similis impotentie, & statim per signa urgentia, & certa probari non potest; tunc requiritur triennalis cohabitatio conjugum, quamvis uterque conjux fateatur se impotentem, juxta *cit. c. Laudabilem*. ubi Pontifex generaliter declarat, quantum temporis spatium concedendum sit conjugibus ad veritatem frigiditatis dubiæ cognoscendam, ut patet ex quæstione Pontifici ibi propositâ: nam ex confessione etiam utriusque conjugis non verè potest constare, an sit naturalis, & perpetua, an verò solum accidentalis, & temporanea impotentia, adeoque expectari debet per triennium, ut ex temporis cursu veritas appareat, *Sanch. l. 7. de matr. disp. 108. n. 5.* At verò si de impedimento frigiditatis, vel alterius impotentie clarè constet, ut quia verè habet membrum aridum, vel sectum; tunc non est opus, ut conjuges cohabitent per triennium, sed statim possunt separari, & declarari matrimonium nullum, juxta c. 1. h. t. & ita huic non contradicit *cit. c. Laudabilem*.

Notandum 2. In impedimento frigiditatis triennium hoc computatur à die copulæ attentatæ; nam quamvis in ipso textu dicatur, à tempore celebrati conjugii cohabitent per triennium, ibi tamen supplendum,

et copula attentata, quia conceditur ad explorandam conjugis potentiam, *Sanch. l. 7. dis. 110. n. 1. & 4.* non autem requiritur, ut hoc tempus triennii sit ita continuum, ut præsumpti conjuges die, nocteque cohabitent, sed sufficit, si majore anni parte, quia id moraliter, & civiliter accipi debet, prout subjecta materia postulat, *Sanch. cit. l. 7. dis. 111. n. 2.*

XVII. Notandum 3. Ultra triennium illud, & juramentum utriusque conjugis fatentis impedimentum, requiritur, ut septima manus propinquorum juret, vel vicinorum bonæ famæ, si propinqui defuerint; nam hujusmodi juramentum exigitur, quia posset esse collusio inter conjuges, & ut adhibita cautiore diligentia matrimonium dissolvatur, *Sanch. l. 7. dis. 108. n. 7.* Debent autem, si uterque conjux fateatur impedimentum impotentia, cujuslibet conjugis septem consanguinei jurare, vel in defectum eorum, septem vicini, adeoque XIV. *Alex. de Nevo in cit. c. Laudabilem, n. 6. Sanch. c. l. n. 11. ubi n. 12.* addit, si tot testes haberi nequeunt, sufficere pauciores, arbitrio Judicis, & si desint consanguinei & vicini, assumi debent alii testes bonæ famæ, & omni exceptione majores. Requiritur etiam, ut uterque conjux, tactis SS. Evangelijs, juret, quod nunquam per carnis copulam una caro sint effecti, ut habetur in fine *cit. c. Laudabilem.* quamvis de consuetudine hoc juramentum super Cruce præstetur, *Sanch. c. l. in fine.*

Notandum 4. Dictum juramentum diversimodè debet præstari ab ipsis conjugibus, & à propinquis; nam conjuges debent emitte juramentum de certa scientia, nempe quod bonâ fide, & absque dolo per triennium operam dederint copulæ, nec consummare potuerint. At Consanguinei de sola credulitate jurare debent, nempe quod verisimiliter existiment, conjuges verum dicere. Ratio diversitatis est, quia ipsis conjugibus constare potest, se non potuisse consummare matrimonium, non item consanguineis, *Gl. communiter recepta in cit. c. Laudabilem, V. Vterque, Sanch. cit. dis. 108. n. 15.* Quamvis autem postea vir ille reperiatur non esse frigidus, seu impotens, non tamen consanguinei censendi sunt perjurii rei, quia non de certa scientia, sed de sola credulitate jurarunt. Unde cum in *cit. c. Laudabilem.* indefinitè dicitur, eos, qui jurarunt, reos esse perjurii, id intelligi debet de solis conjugibus, viro, & uxore: non autem de consanguineis Compurgatoribus, si bonâ fide jurarunt, *Gl. ibid. V. Hi qui, Sanch. c. l. n. 17.*

XVIII. Notandum 5. Si vir reputatus frigidus aliud inerat matrimonium, ipsi conjuges rei sunt perjurii, ut expressè deciditur in *cit. c. Laudabilem,* in fine, quia vir non solum jurare debet, se id matrimonium non potuisse consummare cum hac scemina, sed neque cum alia, & esse simpliciter impotentem. Idque etiam constat ex *c. 1. h. t. in princ.* ex illis verbis: *Et nunc primum dixisti, te esse frigide nature, ita ut non potuisses coire cum illa, nec cum aliqua alia.* Ideoque merito postea, cognita potentia viri, post initum cum alia matrimonium, rei perjurii arguuntur. Et hæc est præsumptio juris, & de jure, contra quam non admittitur probatio in contrarium; sed censetur ex odio, ac mala fide negata esse potentia ad coi-

tum, ad dissolvendum prius matrimonium, quod conjux reputatus frigidus aliud matrimonium iniit, ut docet *Gl. in c. Requisisti. 2. V. Patet, c. 9. 1. Sanch. dis. 108. n. 16. & 18.*

XIX. Notandum 6. Si ob frigiditatem dissolutum matrimonium, & is ad aliud transiit hoc posterius matrimonium dissolvendum absque alia probatione. Ratio est: tum quia vir ille per sententiam Ecclesiæ sit declaratus frigidus, præsumptio inhabilitatis ad matrimonium contra illum. Tum quia si verè frigidus non, posterius matrimonium est nullum: nam re est frigidus, illud est invalidum propter impedimentum frigiditatis; si autem non est frigidus, stabit prius matrimonium, quod per falsam probationem frigiditatis dissolutum fuit, *Alex. de Nevo in cit. c. Laudabilem. n. 15. & 16. h. t. Sanch. l. 7. n. 6.* ubi addit, si tempore, quo frigidus illi nuptias transiit, prior uxor obierat: nihilominus statim separandum est à posteriore matrimonio donec probeat, se potentem esse, & Ecclesiæ non deceptam, quia interim præsumptio impotentia contra ipsum. Ut autem restitueretur prius matrimonium tanquam validum, non sufficit requiritur frigidum ad alias nuptias transiisse legitime probari debet, eum posterius matrimonium consummasse, aut alias fornicatum fuisse, *Sanch. n. 7.* Ex quo insert *n. 8.* prius illud matrimonium non esse instaurandum, donec legitime per posterioris consummatio, vel alia copula formata apud quem plura de hoc videri possunt.

XX. Notandum 7. Si puer XIV. annis completus, vel scemina XII. adhuc sint impotentes copulam, expectandum est, non per triennium usque ad plenam pubertatem, quæ in scemina ringit XIV. ætatis anno, & in viris XVIII. *to. 40. §. 1. ff. de adop. & §. Minorem, Instit.* refert, quod in *cit. c. Laudabilem,* triennium entia generaliter præscribitur. Nam id potest quando ex frigiditate, aut alio impedimento certari potest, impotentiam oriri; tunc enim ex cohabitatione triennii Ecclesiæ præsumitur impedimentum esse perpetuum. At verò quando præsumi impotentiam provenire ex imbecillitate; tunc æquitas suadet, eam ætatem esse certandam, in qua perfectum robur comparatur, *Sanch. l. 7. dis. 104. n. 18.*

§. IV.

Continuatur eadem materia

XXI. Præterea in *c. Ex litteris. 3. h. t.* annus proponitur. Cum quidam XVI. annorum quandam XIII. annorum in uxorem duxisset, debitum reddere non posset; mulier tam grave contraxit infirmitatem, ut omnino viro sit inutilis, ita ut vir eam cognoscere non posset. Consultus Pontifex Alexander III. respondet, si vir illud mulier à natura contraxit, nec ope Medicorum ei subveniri possit, viro danda est facultas illam accipiendi.

Hinc aliqui probare volunt, per impotentiam

que supervenit matrimonio rato, & nondum consummato, illud dirimi, quia Alexander III. in hoc cap. fecit facultatem cuidam ineundi aliud matrimonium, cuius uxor, ante consummationem, reddita fuit inepta ad copulam. Verum hic est sermo de impotentia, quæ præcessit matrimonio, ut constat ex illis verbis: *si mulier vitium illud à natura contraxit, quia v. g. arcta erat, Gl. hic V. Contraxit. Et V. Anatura, Sanch. l. 7. dif. 102. n. 4.* Idque probatur ex c. *Hi qui. 25. caus. 32. q. 7.* ubi generaliter dicitur, ob nullam infirmitatem, vel aliam impotentiam supervenientem conjugia solvi posse, & in c. *Si uxorem. 18. caus. 32. q. 5.* dicitur, retinendam esse uxorem antea ductam, sterilem, surdam, vel deformem corpore, cæcam, claudam, vel si quid aliud cogitari potest horribile &c. si ergo retinenda est uxor, non obstante quocunque corporis incommodo superveniente, ergo etiam superveniente impotentia ad copulam, cum ita universaliter textus ille loquatur, *Sanch. cit. dif. n. 3.* Idque confirmatur, quia ex receptissima sententia, matrimonium ratum fidelium per solam Professionem Religiosam certò dissolvitur, & probabiliter etiam per dispensationem S. Pontificis, *Sanch. c. l. & alij apud ipsum.* Non obstat c. *Quod proposuisti. 18. caus. 32. q. 7.* ubi Gregorius III. concessit cuidam licentiam transeundi ad aliud matrimonium, propter impotentiam perpetuam supervenientem priori uxori. Nam prior non fuit legitima uxor ob impedimentum perpetuum, idque solùm declaravit ibi Pontifex, *Sanch. l. 7. dif. 80. n. ult. in respons. ad 5.*

XXII. Porro si de impotentia superveniente matrimonio certò constat, eam esse perpetuam, illicita est conjugibus talibus copula conjugalis, quamvis tactus ijs sint liciti, absque periculo tamen pollutionis, *Sanch. l. 9. de matr. dif. 17. n. 20. & 21.* Ratio prioris est, quia copula conjugibus post matrimonium contractum solùm licita est intra vas legitimum, ergo si hæc sit impossibilis, quia femina ita arcta est, ut semen recipere non possit, non erit licita. Ratio posterioris est, quia cum tales sint veri conjuges, tactus mutui, citra pollutionis periculum, non sunt illis prohibiti, etsi enim huiusmodi tactus referri non possint ad copulam, tanquam illis impossibile: possunt tamen fieri ad concupiscentiam carnis sedandam, & ad exhibenda mutui amoris signa, *Sanch. c. l. n. 20.* Quod si de impotentia superveniente matrimonio sit dubium, an sit perpetua, an verò solùm temporalis, licitum est conjugibus conari ad copulam, quamdiu probabilis spes est seminandi intra vas, quamvis per accidens, & præter intentionem, extra vas semen effundatur, *Sanch. c. l. n. 22.* Ratio est, quia tales conjuges dant operam rei licitæ, procurando copulam sibi possibilem, & permittunt: & si id licitum est, si impotentia præcedat matrimonium, adeoque dubius sit matrimonii valor: multò magis id licebit, quando impotentia subsequitur matrimonium, & huius valor certus est. Sed quid dicendum, si dubitetur, utrum impotentia præcesserit matrimonio, adeoque hoc sit nullum; an verò subsequuta sit, & matrimonium sit validum. Valde probabile est, præsumi posse, quod antecesserit, si nunquam copula haberi potuit, nec aliunde constat de impotentia, nec probari possit, quo tempore sit contracta, *Laym. l. 5. tr. 10. p. 4. c. 11. n. 3. in fine.*

Tomus IV.

Sanch. tamen l. 7. de matr. dif. 103. n. 4. & 5. distinguit inter impotentiam naturalem & accidentalem, nempe ex maleficio, & in priore quidem, in dubio præsumi, quod præcesserit: de posteriore verò, quod secuta sit matrimonium.

XXIII. Quartò in c. *Fraternitatis. 6. h. t.* refertur, quod quædam mulier contraxit matrimonium cum quodam viro, & cum eo per multos annos habitavit, nec potuit ab eo carnaliter cognosci. Archipresbyter Altissiodorensis causam detulit ad Episcopum suum, qui volens super eo negotio veritatem inquirere, quasdam matronas suæ Parochiæ, providas, & honestas ad se vocavit, districtè (per iuramentum, *Gl. hic V. Districtè*) illis injungens, sub periculo animarum, ut ipsam mulierem inspicerent, utrum esset idonea ad copulam conjugalem, quæ tandem eâ inspectâ dixerunt, quod nunquam poterit esse mater, aut conjux, & ideo divortium inter ipsam, & virum promulgavit, mulierem inducens, ut Religionem intraret, perpetuam continentiam servatura: viro autem licentiam dedit aliud matrimonium ineundi, qui cum alia contraxit. Sed postmodum illa mulier fuit ab alio carnaliter cognita, rejectâ continentia, quam promissit, & cuidam G. nomine nupsit: Episcopus verò Altissiodorensis negotium hoc significavit Innocentio III. Rescribit Papa eidem, quod semiplenè ei expressit, quomodo dicta mulier promiserit, se continentiam servaturam, utrum simpliciter verbo, an per votum solemne, & utrum transierit ad Religionem, sicut promissit, an non: nec dixit etiam, qualiter cognita fuerit, utrum arte Medici, seu concubitu viri, vel alio modo. Unde Papa considerans, quod impedimentum illud non erat perpetuum, quod præter Divinum miraculum, humanâ ope, absque corporali periculo remorum fuerit, sententiam divortij per errorem, licet probabilem, latam fuisse invenit, quia ex postfacto apparet, quod mulier illa cognosci potuit à viro illo (scilicet primo, à quo fuerat separata) cujus simili potuit commisceri, & ideo inter ipsam, & primum virum matrimonium extitisse pronunciavit: inter eandem verò mulierem, & dictum G. matrimonium non fuisse, sed eos ab invicem separari præcepit. Quod si verò prædicta mulier ad Religionem transivit, primus vir, qui eandem non cognovit, cum illa remaneat, cum qua postea auctoritate Ecclesiæ contraxit: alioquin (id est, si non transivit actu) eâ dimissa, ad illam redire debet, cum qua primò contraxit: nisi se voto (solemni scilicet) obstrinxerit, quia propter hoc intelligitur fornicata fuisse cum prædicto G. (cùm ipsa matrimonium contrahere non potuerit post votum solemne, *Gl. hic V. Se voto*) vel nisi fornicata fuerit cum alio, & sic prætextu fornicationis, primus vir eam repellat. Si verò simplici voto promissit servare continentiam, & postea in facie Ecclesiæ nupsit prædicto G. quamdiu de hoc articulo dubitari poterat, non debet præsumi, quod fuerit fornicata cum illo: sed amodò (scilicet revelatâ veritate, quod fuerit uxor primi) non debet cum illo remanere.

Præterea alia quæstio est, utrum ea, quæ ita arcta est, ut nulli possit carnaliter commisceri, nisi per

» per incisionem, vel alio simili modo violentia ei
» inferatur tam gravis, ut ex ea mortis periculum
» timeatur: queritur, inquam, an talis sit apta ad
» matrimonium contrahendum. Et dicendum est,
» quod non, argumento sumpto à contrario sensu
» ex illis verbis præcedentibus ejusdem cap. *absque cor-*
» *porali periculo*, nam ubi grave periculum timetur, non
» est matrimonium, sed ubi leve solum periculum fo-

ret, debet illud pati, *Gl. hic V. Corporali periculo.*

» Similiter solvitur ex dictis alia quæstio: si ali-
» qua nupsit viro cuidam, respectu cuius ita arcta
» est, ut non possit ab eo deflorari: eaque postea per
» judicium Ecclesiæ separata, nubat alteri, cui non
» sit arcta, & per frequentem usum secundi redda-
» tur etiam apta primo viro, queritur, inquam, u-
» trum talis debeat redire ad virum, cum quo prius
» matrimonium contraxit. Et dicendum est, quod
» non, secundum distinctionem supra datam, *absque*
» *corporali periculo*, *Gl. hic in casu*. Additur in fine: De
» talibus tamen non est facile judicandum, cum fi-
» nale judicium pendeat ex futuro, quia nescitur,
» an sit apta primo viro, *Gl. hic V. Non est facile.*

XXIV. Pro explicatione hujus cap. notanda
sunt sequentia. 1. Propter impedimentum mulie-
ris arctæ, si appareat, quod præter Divinum miracu-
lum, & ope humanâ, sine periculo vitæ, vel gravi
corporis, tolli non potest, matrimonium separari
potest. Ratio est, quia talis arctitudo censetur impe-
dimentum perpetuum, ad mulierem illam carnaliter
cognoscendam, sicut frigidityas viri, adeoque debet
matrimonium tale declarari invalidum, & conjuges
illi præsumpti separandi sunt, *Vivian. in Ration. hic.*
Redintegrari tamen debet, si postea appareat, Ec-
clesiam ex errore informationis deceptam fuisse, ita
ut si mulier separata à viro alteri nupsit, relicto se-
cundo viro, redire debeat ad primum virum, quia e-
rat inter eos verum matrimonium, *Abb. hic n. 1. &*
Alex. de Nevo n. 1. Barbosa in Collect. hic n. 1. 2.
notandum. Impotentia alterius conjugis potest al-
legari, post multos annos, ut patet ex illis verbis hu-
jus cap. *per multos annos morata*, & ex *c. fin. h. t.* ubi
mulier post octo annos allegavit impotentiam viri:
nam matrimonium invalidum non firmatur tractu
temporis, *Alex. de Nevo hic n. 2.* 3. notandum,
Judex ex officio, allegato impedimento impotentia,
potest jubere mulierem inspicere per matronas, vel ob-
stetrices honestas, & providas, seu peritas, quæ de-
bent esse de Parochia mulieris, quia præsumitur eas
habere majorem notitiam, *Alex. hic n. 5.* & debent
vocari, ut compareant coram Judice, & jurare de-
bent sub periculo animæ suæ, quia sunt testes, idem
n. 6. & 9. quamvis aliqui putent, hoc esse magis tes-
timonium credulitatis, quam scientiæ, *Gl. hic V. Ma-*
tronas, junct. Gl. marg. lit. A. ubi ait, quod hæ ma-
trona non debeât jurare de veritate, seu scientia, sed
solum de credulitate, se credere mulierem esse aptam,
vel non: quia non potest dari in his certa scientia;
nam sæpe manus fallitur, & oculus obstetricum, *c.*
pen. de probation. 4. notandum. Judex quando se-
parat matrimonium, propter impotentiam alterius
conjugis, debet, quantum potest, inducere impo-
tentem ad ingrediendam Religionem, & servandam
perpetuam continentiam, ut constat ex *cit. c. Frater-*
nitatis in princ. Alex. ibid. n. 8. quia matri monii vin-

culum, siquod fortè subest, eo ipso dissolvitur,
nullum periculum imminet alteri conjugi, &
matrimonium inest, *Canis. hic n. 2.*

XXV. Præterea circa ea, quæ traduntur
c. Fraternitatis, notandum 1. votum potest
dicatur solemne ad impediendum, & dirigitur
matrimonium postea contractum, citra Religio-
nis ingressum, prout sumitur ex hoc cap. *§. Quæ*
verum hodie nullum est votum solemne quæ-
rendum matrimonium postea contractum, nisi
professionem in aliqua ex Religionibus appo-
emissam, vel per susceptionem Sacri Ordinis
que votum, quo quis se obligat sine professione
est solemne, juxta *c. unic. de voto in 6.*

Notandum 2. Omne impedimentum ma-
triæ viri, vel mulieris, quod operâ humanâ, sine
corporis periculo, tolli non potest, reddit in-
validum ad contrahendum matrimonium: sed
humano potest removeri, absque gravi periculo
corporis, *Abb. hic n. 6. & Alex. de Nevo n. 2.* ubi
quando non potest impotentia subvenire, &
ut apta reddatur viro: non tamen tenetur vir
spectare, sed potest petere dissolutionem matri-
monii, & aliud inire, quia tunc constat, impedimen-
tum id esse perpetuum, utpote quod tolli nequit,
tâ periculo, *Sanch. l. 7. dif. 93. n. 20.*

XXVI. Notandum 3. Si mulier sit cog-
nita uno viro, præsumitur, quod cognosci possit
etiam alio, nisi contrarium probetur, *Abb. hic n. 2.*
n. 3. ubi tamen inspicendum est, an uterque
milis sit, ætate, robore, ac membro virili: nam
præsumitur potuisse quoque cognosci à primo
si sint dissimiles, quia prior vir erat senex, &
lis, aut alium defectum in virili membro pos-
terior autem erat juvenis, vel robustior, &
fectu carebat, *Sanch. l. 7. de matr. dif. 93.* ubi
probat ex *cit. c. Fraternitatis*, ubi non dicitur
lute, cognoscibilem à posteriore viro, esse
cognoscibilem à priore, sed quando posterior
priori similis, ut patet ex illis verbis: *cujus for-*
mæ miscetur: quæ verba intelligenda sunt, non de
titudine naturæ, sed ætatis, roboris, & instru-
mentationis; nam ex his præsumitur, ut si
cognosci potuit à viro posteriore, ita & à primo
quia hæc præsumptio non est præsumptio juris
jure, sed juris tantum; ideo admittit probam
in contrarium, ob utriusque viri dissimilitudinem.
Quare non restauratur prius matrimonium, si
impotentia mulieris, dissolutum, si per concu-
bitum prioris viri non potest reddi apta ad con-
tractum cum illo, quamvis per concubitum cum alio
apta reddita, *Sanch. c. l.*

XXVII. Notandum 4. Propter impos-
sibilem ex maleficio potest matrimonium
parari, nec restauratur, etsi vir, post mortem
aliam ducat in uxorem, & illam cognoscatur
enim vir, & mulier cohabitaverunt per triennium
dederunt operam copulæ carnali, nec potest
consummare matrimonium, præsumitur per
um impedimentum, & possunt separari, &
ad aliud matrimonium, *c. Si per fornicarios. 4.*
caus. 33. q. 1. Nam potest quis maleficiatus

specu unius, & non alterius: idque intelligendum est de maleficio, quod præcessit matrimonium: nam si superveniat impedimentum, post matrimonium contractum, non debent separari, c. *Hic V. Divinum miraculum, Versic. Vel potest dici.*

Porto ratio, quare separatur matrimonium propter frigiditatem viri, vel arctitudinem mulieris, & si postea contrahat cum alio, vel alia, & appareat ex postfacto esse potens ad copulam, restauratur primum matrimonium: & tamen si separatur matrimonium propter maleficio, non cogatur vir, si contrahit cum alia, eamque cognovit, redire ad primam. Ratio, inquam, disparitatis est, quia frigiditas, & arctitudo est impedimentum non restrictum ad certam personam; ideoque si vir postea cognovit aliam, vel mulier fuit cognita ab alio, præsumitur Ecclesiam fuisse deceptam, quia vir eodem modo potuisset cognoscere primam, vel mulier cognosci à primo. At verò maleficio, quod fit instigante diabolo, restringitur ad certam personam, ita ut vir omnes possit cognoscere, præter personam uxoris; ideoque si post separationem matrimonii, vir contrahat cum alia, eamque cognoscat, ex eo non apparet, Ecclesiam fuisse deceptam; ideoque non debet secundum matrimonium separari, & restaurari primum, juxta cit. c. *ult. caus. 3. q. 1. Alex. de Nervo in cit. c. Fraternitatis, n. 6. h. t.*

XXVIII. Notandum 5. Error, siue ignorantia juris non est probabilis, nec excusat, si tamen sit probabilis, ut si dubitetur in facto, excusat, *Gl. in c. un. V. Probabiliter de Postul. Prælat. in 6. ut in casu cit. c. Fraternitatis*, error probabilis intervenit in aspectu corporis, in quo matronæ deceptæ fuerunt, quia manus, & oculus obstetricum sæpe fallitur, & sic sententia divortij per errorem lata, à qua non est appellatum, revocatur, si error probabilis postea detegatur, *Gl. hic V. Per errorem.* ubi addit, quod sententia per errorem lata contra matrimonium non transit in rem judicatam, quominus possit revocari, quandoque apparuerit Ecclesiam fuisse deceptam.

Notandum 6. Si mulier probabiliter putans, se esse solutam, siue non conjugatam, alteri nubat, non committit adulterium, licet postea reperiat conjugatam, quia adulterium non committitur sine dolo, *l. pen. ff. Ad leg. Jul. de adult. Alex. in cit. c. Fraternitatis, §. Quamvis, not. ult.*

Notandum 7. Si quis, post matrimonium contractum, per maleficio fiat impotens, non dissolvitur matrimonium, quia nullum impedimentum contingens post matrimonium, dissolvit illud, *Alex. in cit. c. Fraternitatis, n. 7.*

XXIX. Notandum 8. Si mulier transivit ad Religionem, & professionem emisit; tunc matrimonium postea contractum per primum virum cum secunda muliere tenet, & debet cum illa remanere, quia per professionem statim dissolutum fuit prius matrimonium non consummatum: secus si ingressa fuit causâ solum probationis, quia si tunc ad læculum redeat, compellitur redire ad primum virum, *Gl. hic V. Remaneat. Alex. in cit. c. Fraternitatis, n. 18. §. Primus est.*

Tomus IV.

Notandum 9. Dissoluto matrimonio ratione maleficii, siue utriusque, siue alterius conjugis, si maleficiatus aliud matrimonium ineat, & eandem uxorem, à qua ratione maleficii separatus fuit, fornicariè cognoscat, tunc instaurandum est matrimonium cum illa, quia apparet, Ecclesiam deceptam fuisse, dum impotentiam illam judicavit esse perpetuam, *Sanch. l. 7. disp. 99. n. 25.*

Notandum 10. In causis matrimonialibus non est facile præcipienda sententia, quia nescitur, an mulier, quæ est apta ad copulam quoad virum, qui transijt ad secundum matrimonium, sit etiam apta quoad primum virum, *Gl. hic V. Non est facile.* & quandoque finale judicium, id est, certum pender ex futuro eventu, quia dubium est, an sit matrimonium validum initum cum primo viro; neque intelligas, quod tunc primum incipiat esse matrimonium cum primo viro initum, quando mulier incipit esse apta ad copulam quoad primum virum, sed quia tunc primum declaratur, prius matrimonium fuisse validum, *Gl. fin. hic.*

§. V.

Proponitur, & explicatur cap. ultimum huius Tituli.

XXX. In cap. *Litteræ. 7. & fin. h. t.* talis facti species proponitur. Quædam causa matrimonialis vertebatur inter mulierem M. & virum ejus A. quæ per Sedem Apostolicam commissa fuit quibusdam Judicibus, coram quibus ex parte mulieris propositum fuit, quod cum jam ante octo annos fuisset dicto viro A. matrimonialiter copulata, eademque diu cohabitasset, adhuc integra permanebat, & virgo, eò quod vir ejus destitutus esset potentia coeundi, ideoque petebat se ab eo separari per sententiam divortij. Ad quod respondit vir A. & fatebatur, quod illam nunquam cognoverit, dicebat tamen se habere potentiam coeundi, & alias mulieres cognoscendi. Judices delegati timentes, ne id forte confiterentur in fraudem, colludentibus inter se, viro & muliere, jusserunt illam inspicere per matronas bonæ existimationis, ac fide dignas, & expertas in re matrimoniali, quæ testatæ sunt, mulierem adhuc virginem, & incorruptam esse. Deinde mandarunt inquiri per Patrochum loci, utrum vir aliquando aliam mulierem cognovisset: sed hujus rei notitia haberi non potuit. Cum verò mulier instanter peteret divorcium: vir autem se subijceret judicio Ecclesiæ, siue Judicum Ecclesiasticorum: hi injunxerunt utrique viro & mulieri, ut penitentiam agerent de delictis commissis (quia infirmitas corporalis frequenter provenit ex peccato, & sic cessante causa, cessat effectus, *Gl. hic V. De commissis.*) ut sic fortè DEO placato, matrimonium consummare possent. Tandem uterque, vir, & mulier ad Judices reversi simul confessi sunt, quod invicem carnaliter commisceri non possint. Re delatâ ad Papam Honorium III. is mandavit, ut si ita est, & constiterit, prædictum virum & mulierem, intra octo annos, per continuum triennium cohabitasse, neque carnaliter commisceri potuisse, ipsis hoc iura-

juramento suo testantibus, cum septima propinquorum manu, sententia divortii inter eos proferatur.

XXXI. Notandum 1. Tribus modis intelligunt Interpretes hunc textum, quidam de frigidis: alii de maleficiis: tertii de quolibet impotente ad copulam, cum scilicet uxor dicit, virum non habere potentiam secum coeundi, non expressâ causâ, & sic pertinet ad tertiam partem Rubricæ, ut notatur in *Gl. in princ. hujus cap.* Sed verior, & communior interpretatio est, quod in hoc cap. agatur de maleficio respectivo, cum agatur de viro non simpliciter impotente, quoad omnes mulieres, sed tantum quoad mulierem, quam in uxorem duxit: quod est indicium maleficii, non frigiditatis, quæ est impedimentum generale impotentiae quoad omnes mulieres, *Henric. Canis. in c. ult. h. t. n. 2.*

Notandum 2. Conjux quocunque tempore allegare potest alterius conjugis impotentiam, quia temporis tractu non firmatur matrimonium irritum: idque probatur ex *c. fin. h. t.* Ubi auditur mulier post octo annos reclamans, & allegans impotentiam mariti, & in *c. Fraternitatis* precedente, post multos annos auditur, *Abb. in cit. c. ult. n. 2.* quod intelligendum est, modo triennium experientiae jam transierit, & quando uterque fatetur impedimentum, vel adfunt evidentes probationes. At verò *cap. 1. h. t.* negans, mulierem audiendam esse, quando non statim proclamat, intelligendum est, donec triennium transactum sit, sed post triennium cohabitationis audienda est, *Sanch. l. 7. dis. 109. n. 11. & 14.*

Notandum 3. Etsi in hoc cap. dicatur, mulierem confitentem, unâ cum viro, impotentiam, post lapsos octo cohabitationis annos fuisse inspectam per matronas, & obstetrices: id tamen non est necessarium, quia in *c. Laudabilem. 5. h. t.* ubi de hoc agitur, id non requiritur, sed ad abundantiorē cautelam hoc factum est, *Sanch. libr. 7. dis. 108. num. 6.*

XXXII. Notandum 4. In maleficii impedimento computatur triennium à die copulae attentatae, sicut in impedimento frigiditatis, & ideo in *c. fin.* dirimendum est inter hujusmodi conjuges matrimonium, si intra illos octo annos per triennium cohabitaverint continuò: neque semper impedimentum maleficii ex peccato confurgit, nec oportet ante hujusmodi triennium poenitentiam esse peractam, quia in *c. fin.* factum solum narratur, nec jus statuitur: sed solum exigitur toto illo annorum tempore, ex quo initum erat matrimonium, conjuges triennio continuo cohabitasse, *Sanch. l. 7. dis. 110. n. 5.* Quamvis aliqui apud *Barb. in Collect. hic n. 7.* teneant, hoc triennium currere à die cohabitationis, vel à tempore assignationis per Judicem factæ.

Notandum 5. Quando non potest constare, num perpetuum sit, an temporale maleficium, praesumitur esse perpetuum, ac dissolvitur matrimonium, postquam triennio conjuges dederunt operam carnali copulae, nec eam perficere potuerunt, juxta *c. fin. h. t. Sanch. l. 7. dis. 94. n. 12.* & alii apud ipsum.

XXXIII. Notandum 6. Si impotentia surgens ex maleficio sit perpetua, dirimitur matrimonium, ut constat ex *c. fin. h. t.* quod omnes Interpretes de impedimento maleficii sentiunt: nam matrimonium, quod semel contrahitur, etsi nondum consummatum, per nullam poenitentiam impotentiam dirimitur. *c. Hic qui. 2. 32. q. 7. & dictum supra.* Tum quia virille in impotentem separari matrimonium, allegavit, se quod omnes feminas esse potentem, præterquam propriam uxorem, quod repugnat frigiditati, tum est impotens quoad omnes feminas. Tum quia ibi utrique conjugi injunctum fuit, ut poenitentiam de peccatis agerent: at per poenitentiam tolluntur impedimenta naturalia, sed solum per stigantem diabolo proveniunt. Ratio est, quia potentia illa sit perpetua, non potest quis trahere testatem sui corporis alteri, obligando se ad conjugalem, quippe qui est ipsi ob maleficium perpetuum impossibilis. Denique quia falsum est maleficium esse perpetuum: nam si deest, vel tempus potest impedire copulam, vel poenitentia DEO, cur non semper, cum poenitentia operetur: & falsum est maleficium semper se tolli à suo auctore, *Sanch. l. 7. dis. 94. n. 1.* apud ipsum.

Notandum 7. Quamvis non exigatur ex aspectu matronarum ad sententiam divortii matrimonii propter maleficii impedimentum: tamen juramentum septimæ manus propinquorum, juxta *c. fin. h. t.* ubi Papa formam dissolutionis matrimonii, ratione impotentiae, assignat, prærequirit hoc juramentum, & cum illius probationis Jure præscripta, propter ejusmodi vitiatur sententia: ubi etiam est sermo de impedimento maleficii, ut supra dictum, quare sit de frigiditate, in qua idem juramentum, *c. Laudabilem. 5. h. t.* de quo supra, *Sanch. l. 7. dis. 108. n. 9.*

Notandum 8. Si post dissolutionem, factum matrimonium propter maleficium matrimonium maleficiatus iniiit cum alia, eamque cognoverit, non ideo restauratur debet matrimonium, quoad primam uxorem maleficium sæpe ad unam personam restitui nempe ad uxorem, ita ut hanc vir non possit scire, etsi possit alias mulieres, licet aliquid frigiditatem, *Abb. in c. 1. in fine h. t.* Quod si vir cum priore conjugē, à qua ob maleficium contraxerat, prius restitui debet, sicut de frigiditate dictum, *Henric. Canis. in cit. c. ult. n. 7. h. t.* hæc sufficiunt pro explicatione capituli Tituli: nam reliqua, quæ huc pertinent, non est nostri instituti, & nimis prolixum fore quibus videri potest *Sanch. l. 7. de matr. ubi* impedimento impotentiae agit à dissolutione usque ad finem illius Libri.